

Pedagogik som profession

Feiwel Kupferberg och Lisbeth Amhag

Fakulteten för lärande och samhälle, Malmö högskola

I ett tidigare nummer av Pedagogisk Forskning i Sverige (vol 20, nr 3-4 2015) om temat "Högre Utbildning och professionell verksamhet" pekar redaktörerna Sven Persson och Anders Olsson på en rad nya tendenser inom forskningen om professioner och professionalitet. Den viktigaste utmaningen är den personliga kunskapsaspekten. Även om det otvivelaktigt är så att professioner är makrosociologiska och därvid också kollektiva och strukturella fenomen – som existerar utanför och är oavhängiga den enskilde individen, både historiskt och nationellt – krävs en lång erfarenhet och oftast någon form av högre utbildning för att kunna inträda i rollen som professionell yrkesutövare.

Som redaktörerna ovan pekar på, har huvudtendensen i försöket att infånga denna personliga dimension av professionalitet varit att framhäva utbildningsaspekten och nedtona erfarenhetsaspekten, något de kallar "*the schooled society*" och som knyts till begreppet "credencialism". Det kan finnas flera skäl till detta. För det första legitimerar moderna professioner sin "jurisdiktion" dvs. sin rätt att monopolisera ett visst yrkesfält genom sin förankring i en vetenskaplig disciplin (Abbott, 1988). Detta förutsätter vetenskaplig skolning i en professionsrelevant disciplin. Frågan är bara vilken? Därtill kommer att professioner är, som Max Weber pekade på, "slutna" snarare än "öppna" gemenskaper (Jackson 1970; Hjort 2004). De liknar nationer såtillvida att det ska sökas om "medlemskap" där vissa fasta kriterier ska uppfyllas (jämför krav om lärarbehörighet). För det andra har utbildningsexplosionen som kännetecknat hela världen, tenderat att nedvärdera yrken som tidigare krävde ringa eller ingen skolning (gökungeeffekten). En tredje förklaring kan vara den snabba samhällsutvecklingen som gör att etablerad eller legitim kunskap föråldras allt snabbare. Under 1200 till 1500-talet stod Aristoteles (1984) för den mera än 1500 år gamla kunskapen, samlad i c:a 2.500 sidor. Här finns all den kunskap som universitetslärare behövde känna till för att kunna undervisa

på ett högre lärosäte (Goodman & Russell, 1991). Detta kan jämföras med idag då det finns en mångfald av specialtidskrifter där den nyaste forskningen presenteras. Det är en stor utmaning att bara följa med forskningen inom det egna området, vilket kan bidra till att öka klyftan mellan "teoretiker" och "praktiker" ännu mer.

Ett annat sätt att formulera begreppet professionalitet på är kontraster – utbildning kontra erfarenhet, vetenskap kontra yrkeskunskap, teori kontra praxis. Dock är vetenskapen själv en form för praxis (Bourdieu, 1990; 2004). En aspekt som bidrar till att bli en bra forskare eller vetenskapsman är att lära sig att formulera ett problem och att kritiskt granska litteraturen inom området (state of the art), något som redan Aristoteles insåg (Vella, 2008; Shields, 2014). Vid insamlandet av egen empiri ändrar sig som regel problemet. Det behövs nya begrepp för att infånga fenomenet, kanske också andra teoretiska förklaringsmodeller än den forskaren startade med. Detta gör att forskning eller vetenskap i praktiken blir en kreativ verksamhet som är svår att förutsäga (Kupferberg, 1996). Det bästa sättet att lära sig att bli en bra forskare eller vetenskapsman är därför genom vetenskaplig praktik som också är en form av erfarenhetsbaserad kunskap. Speciellt det långa arbetet med att utforma en Ph.D. tenderar att vara en formativ erfarenhet, en användbar modell för problemformulering och begreppsbyggande, som forskaren tar med sig i resten av sin karriär (Gouldner 1979). Också själva arbetsformen, som kan vara mera eller mindre individualistisk eller omvänt kollektiv, blir en viktig personlig erfarenhet som sätter sig i kroppen och skapar den typ av generativ handlingsberedskap Bourdieu (1990) kallar "habitus". Studier av andra professioner, utanför det akademiska- eller forskaryrket, uppvisar ett likartat mönster. Varje enskild yrkesutövare har sina egna motiv för sitt val av yrke, men det för också med sig olika typer av livserfarenheter in i yrket. Denna "biografiska" dimension påverkar djupt hur den enskilde kommer att definiera yrkesutövandet (Kupferberg, 1999). Detta reser dock följdfrågan: Hur kan det komma sig att det personliga spelar och måste spela en så stor roll för en profession? Även detta har Aristoteles ett svar på med begreppen "fronesis" eller "omdöme" (Flyvbjerg, 2001). Påtagligt är att alla professionella yrken påminner om konstnärsyrket, eftersom det finns ett stort tolkningsutrymme. Det en konstnär gör är aldrig att "avbilda" verkligheten mekaniskt, istället "transformeras" denna verklighet till något annat via en personligt färgad tolkning (Barr, 1966). Att bli professionell konstnär eller författare är att tillägna sig en personligt färgad "röst" (Engdahl, 2005).

Men professioners relativt vida tolkningsutrymme eller behov av "transformation" är bara en aspekt av det professionella omdömet/fronesis. Det andra har att göra med den etiska aspekten hos professionerna (Parsons, 1939/1964). Denna etiska dimension går tillbaka till Durkheims teori om professionerna

och deras roll i det moderna samhället (Giddens, 1978). Grundtanken i Durkheims teori är att professionerna är centrala för att säkra att moderniteten håller sig inom moraliskt eller etiskt försvarliga ramar. Moderna samhällen kännetecknas av teknologiska innovationer på flera områden, problemet är att hejda att teknologin inte tar överhanden.

De moderna professionerna som styr den teknologiska utvecklingen - ingenjörer och entreprenörer - drivs ju inte av etiska problemställningar. Ingenjörer löser praktiska problem, exempelvis konstruktion av ölburkar som bryts ned i omgivningen (Petrosky, 1996) eller att minimera risken för mänskliga fel då ett flygplan lyfter eller landar (Vincent, 1993). Entreprenörer uppfinner nya sätt att tillgodose konsumenters drömmar om att exempelvis se vackra ut, köra omkring i smarta bilar eller att resa och se världen (Woodhead, 2012). Detta sätt att betrakta vad professioner går ut på blir dock problematiskt för de traditionella professionerna - medicin, teologi, juridik och filosofi. Att utveckla en ny medicin är inte bara ett praktiskt arbete, det kan också vara ett etiskt problem. Nya, oprövade mediciner kan vara farliga, frågan om vem som ska vara försökskanin och hur dessa väljs, blir ett etiskt dilemma som måste lösas på ett försvarligt sätt.

Pedagogik som profession/yrke ställs likaså inför en rad etiska dilemman. Undervisning och lärande har på senare år definierats som antingen ett teknologiskt problem, det handlar bara om att hitta den praktiskt mest effektiva lösningen. Eller ett entreprenöriellt problem, hur Sverige ska bli rikt på att skolan utbildar elever till att starta företag som tillgodoser konsumenters drömmar. Därvid bortses att pedagogikämnet i grunden är en traditionell profession där kunskap alltid inramas av etiska problemställningar och de dilemman som följer. Var och en med minsta kännedom om pedagogik vet erfarenhetsmässigt (habitus/omdöme) att lärare och pedagoger ständigt kämpar med dessa former av etiska dilemman och avväganden.

I detta dubbelnummer inryms sex enskilda artiklar som belyser pedagogik som profession och ger exempel på hur erfarenhetsbaserad kunskap och etiska dilemman i praxis definierar vad pedagogik är. I dessa öppna kunskapsfält finns inte några rätta svar, men många utmaningar som kräver djup kunskap i det egna ämnet, men också ett välutvecklat professionellt omdöme för att kunna förhålla sig både kritiskt-reflexivt och pragmatiskt till de i grunden etiska och teoretiska, såväl som praktiskt erfarenhetsbaserade problem som pedagogiken delar med medicin, teologi, juridik och filosofi.

I studien av Eva Sæther, Åsa Bergman och Monica Lindgren undersöks hur musiklärare i Göteborg och Malmö navigerar i El Sistema, en kulturskola med inkluderande och utmanande ambitioner avseende agency, enkulturation och demokrati. Ett svenskt musikutbildningslandskap i omvandling framträder. Linnea Holmberg problematiserar hur demokrati används i fritidshemsråd

med fokus på hur olika nyanser av inflytande iscensätts av de barn och den personal som deltar och hur detta görs genom bemötande av idéer om expertis och likvärdighet. Olika nyanser av elevinflytande blir synliga. Tarja Alatalo undersöker förskollärare och grundskollärare olika uppfattningar om vad undervisning och lärande står för i en förskoleklass. Hur kan och bör dessa två olika erfarenhetsbaserade, men också etiska bedömningar och avväganden, påverka den pedagogiska praktiken? Det som framträder är betydelsen av samverkan mellan förskollärare och lärare i spänningen mellan de olika praktikgemenskaperna. Ett annat problem belyser Maria Pajkins studie om sambanden mellan pojkers och flickors socioekonomiska bakgrund, attityder till läsning, läsaktiviteter och deras resultat på läsprov och betyg. Ännu har inte skolans uppdrag att möta elever från varierande bakgrunder realiserats. Som dessa studier ger exempel på framträder inga "riktiga" svar på problemställningarna (Kupferberg, 2009).

Det finns heller inget entydigt svar på vad som är en god ledare, varken i skola, högskola eller i de situationer i arbetslivet där fokus ligger på någon form för kompetensutveckling. Lena Wilhelmson och Marianne Döös belyser detta dilemma genom delat ledarskap mellan chefer och mer specifikt genom delat rektorskap som en lösning på rektorers trängda arbetsituation och höga arbetsbelastning. Värde av att som rektor inte vara ensam med olika problem blir mer hanterbara, men visst dubbelarbete samt oklarhet angående skolan som helhet framträder. Peter Johansson adresserar hur förbättrings- och utvecklingsarbete kan organiseras inom industriell produktion och hur det inverkar på förutsättningarna för ett kompetent utförande av förbättrings- och utvecklingsarbete. Expertstöd i form av en kompetent andre kan genom handledning bidra till att bryta invanda handlingsmönster i sökandet efter nya lösningar.

I dessa sex artiklar ges exempel på pedagogik som profession. Kunskap är komplext och sällan entydigt. Att kunna hantera denna komplexitet är en viktig del av läraryrket och måste därför också stå centralt i en erfarenhetsbaserad förståelse av pedagogikämnet. Med komplexiteten ökar också behovet av att kunna förhålla sig till etiska dilemman. Likaså kan ingen empirisk baserad forskning ersätta den enskilde lärarens professionella omdöme. Det gäller också de många nya utmaningar som skola, högskola, yrkesutbildningar och kompetensutvecklingar i arbetslivet ställs inför. Vetenskap och yrkesverksamhet, teori och praktik står inte i motsättning till varandra, de är olika varianter av personligt färgad och under lång tid tillkämpad kunskap och erfarenhet.

REFERENSER

- Abbott, Andrew (1988). *The System of Professions*. Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Aristotle (1984). *The Complete Works of Aristotle. Volume 1 & 2*. Edited by Jonathan Barnes. Oxford: Oxford University Press.
- Barr, Alfred H. Jr. (1966). *What is Modern Painting?* Eighth Edition, New York:: The Museum og Modern Art.
- Bourdieu, Pierre (1990). *The Logic of Practice*. Stanford: Stanford University Press.
- Bourdieu, Pierre (2004). *Science of Science and Reflexivity*. Chicago and London. The University of Chicago Press.
- Jackson, J. A. (red.) 1970. *Professions and professionalization*. London: Cambridge University Press.
- Engdahl, Horace (2005). *Beröringens ABC*. Stockholm: Bonniers.
- Flyvbjerg, Bent (2001). *Making social science matter: Why social inquiry fails and how it can succeed again*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Giddens, Anthony (1978). *Emile Durkheim*. New York; Viking Press.
- Goodman, David & Russell, Colin (red.) (1991), *The Rise of Scientific Europe 1500 – 1800*. London: Hodder & Stoughton.
- Gouldner, Alvin W. (1973/1979). *The Coming Crisis of Western Sociology*. London: Heinemann.
- Hjort, Katrin (red.) (2006). *De professionelle- forskning i professioner og professionsuddannelser*. Frederiksberg: Roskilde
- Kupferberg, Feiwei (1996). *Kreativt kaos i projektarbejdet*. Aalborg: Aalborg Universitetsforlag.
- Kupferberg, Feiwei (1999). *Kald eller profession. At indtræde i sygeplejefprofessionen*. København: Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck.
- Kupferberg, Feiwei (2009). Farvel til “de rigtige svar” pædagogik. I Lene Tanggaard & Svend Brinkman (red.). *Kreativitetsfremmende læringsmiljøer i skolen*, s. 27 – 54. Frederikshavn: Dafolo.
- Parsons, Talcott (1939/1964). The Professions and Social Structure. I *Essays in Sociological Theory*, s. 34 - 49. New York: The Free Press.

- Petrosky, Henry (1996). *Invention by Design. How Engineers Get from Thought to Things*. Cambridge, Mass. and London: Harvard University Press.
- Schön, Donald A. (1983). *The Reflexive Practitioner. How Professionals Think in Action*. New York: Basic Books.
- Shields, Christopher (/2014). *Aristotle*. London and New York: Routledge. Second Edition
- Vella, John A. (2008). *Aristotle. A Guide for the Perplexed*. London & New York: Continuum.
- Vincenti, Walter G.1 (1993). *What Engineers Know and How They Know It*. Baltimore and London: The John Hopkins University Press.
- Woodhead, Lindy (2012). *Shopping, Seduction & Mr. Selfridge*. London: Profile Books.